

LASTNINSKE IN NELASTNINSKE ŽIVALI V URBANEM OKOLJU

Aspekti dominacije, odtujenosti in speciesizma

Izvirni znanstveni članek | 1.01
Datum prejema: 23. 9. 2020

Izvleček: Prispevek preučuje lastninske in nelastninske živali v urbanem okolju, njihove simbolne in realne razsežnosti ter vključuje empirično raziskavo obeh živalskih vrst v Ljubljani med letoma 2012 in 2020. Lastninske živali so udomačeni psi, ki še vedno predstavljajo lastnino posameznika človeške vrste, a imajo večinoma visok socialni status. Nelastninske pa so v tem primeru golobi, ki kljub relativni svobodi lahko skozi človeško optiko postanejo »smetiščne« živali. Ugotavlja, da je odnos med živaljo in človekom oblikovan kot binarno dožemanje sveta, zato avtorica predlaga njegovo dekonstrukcijo.

Ključne besede: lastninske in prostoživeče živali, golobi, psi, socialna konstrukcija narave, »smetiščne« živali, kritična animalistika

Abstract: The article examines proprietary and non-proprietary (feral) animals in the urban environment, their symbolic and real dimensions and also includes an empirical study of both animal species in Ljubljana between 2012 and 2020. Proprietary animals are domesticated dogs that still represent the property of an individual human and have a high social status. In this case, pigeons are non-proprietary, and today, despite their relative freedom, they can become 'trash' animals through human views. The author believes that the animal-human relationship is designed as a binary perception of the world, and thus proposes its deconstruction.

Keywords: proprietary and non-proprietary (feral) animals, pigeons, social construction of nature, 'trash' animals, critical animal studies

»Tisoč golobov preplavi mesto / in razveljavi svet.« (Detela 2018: 684)

»V izgrajevanju sveta ljudje nismo edini.« (Detela 2011: 115)

Uvod

Na podlagi socioloških, antropoloških, etnoloških, folklorističnih, filozofskih ter kritičnoanimalističnih diskurzov in konceptov Drugega, ki je žival, poskušamo iz empirične izkušnje analizirati človekov odnos do psa, ki ima navidezno visok položaj v urbani človeški skupnosti (razen zapuščenih in velikokrat tudi zavetiščnih psov), hkrati pa je še vedno lastnina, ter do golobov, ki kljub svobodi in človekovi bližini niso varni pred človeško dominacijo ter ob nepoznavanju njihovih značilnosti in potreb postajajo marginalizirana in preganjana ptičja vrsta, njihovi človeški hranitelji pa doživljajo stigmatizacijo in psihično nasilje.

Podrobno bomo analizirali družbene konstrukte in koncepte, od človekove dominacije nad naravo do odtujenosti od nje ter speciesizma,¹ ki omogoča človeku, da živali diskriminira glede na lastne ali družbeno sprejete poglede. Osredinili se bomo na odnose ljudi do golobov in psov v urbanih okoljih, še posebej v Ljubljani. Nadalje bomo razpravljali še o konceptih koristno in škodljivo, ukročenost in kontrola narave, neestetskost in estetskost živalskih vrst, vrstna podobnost in oddaljenost, sterilnost in higie-

nizacija urbanega prostora ter kulturna tesnoba do narave, diskriminacija ali hierarhičnost posameznih živalskih vrst ter speciesizem. Vsi ti kažejo na izrazito binarnost ali dualizem zahodnega sveta.²

Najprej bomo pogledali simboliko goloba in psa, ugotovili, kako se je ta simbolika v urbanem svetu bodisi spremenila ali ohranila, nato pa ugotovili, kakšen je danes položaj obeh nečloveških subjektov. Ta se je namreč v zgodovini spreminjal prek družbenih konceptov. Odnos človeka do goloba in psa skušamo razložiti prek urbanih mitov in zmot ter ga ob tem primerjati z odnosom do psa, ki je udomačena in lastninska vrsta ter ima v urbanem okolju povsem drugačen status kot golob. Izhajamo tudi iz premise, da ko govorimo o živalih, golobih in psih, ne govorimo o vrsti, pač pa o posameznikih, o osebah, ki imajo zavest o sebi (prim. Ingold 1994; Steiner 2008; Francione 2013). Kot pravi Kohn: »Vsa bitja, in ne samo ljudje, se s svetom in med seboj ukvarjamo kot oseba – to je kot bitje, ki ima svoje stališče« (Kohn 2007: 3). Da je pes v urbanem okolju posameznik, je danes družbeni konsenz, a je seveda tudi družbena konstrukcija. Pes ima ime in ni samo pes. Golob pa je lahko posameznik le, če ima neko uporabno vrednost, npr. golobica Marjana, udomačena za potrebe človeka, ki jo je vadi v letenju na velike razdalje (prim. Hrvatin 2020: 42–43) in mu je prinesla prvo nagrado na tekmovanju v Južni Afriki (Spletni vir 1). Le tako je lahko dobila ime in postala posameznik, a pri tem izgubila

¹ Odtujenost ali alienacija se v tem kontekstu nanaša na odtujenost človeka od nekaterih živalskih vrst, speciesizem pa pomeni diskriminacijo na podlagi vrste.

² O zanikanju binarnosti in dualizma zahodnega sveta med kulturo in naravo gl. Telban (2017: 7–11).

* Marjetka Golež Kaučič, dr. literarnih ved, redna profesorica, znanstvena svetnica, ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut; marjetka.golez-kaucic@zrc-sazu.si.

svobodo in postala lastnina. Prav te konstrukcije lastnine in svobodnosti subjektov, visoko postavljeni posamezniki pasje vrste in marginalizirani posamezniki golobje populacije, kažejo na to, da človek različno konstruira zunanjo realnost in s tem povzroča povzdigovanje neke vrste in popolno odklanjanje druge, kar imenujemo tudi speciesizem (Dunayer 2009; Ryder 2010). To je mogoče le, če se ima človek za dominantnega vladarja tega sveta, golobi in psi pa so le njegovi podaniki.

Golob: simbol in zgodovina

Golob sodi med simbole v antizoomorfni religiji, kot je krščanstvo. V Bibliji je zapisano, da naj bi bili kot golobi, golobi pa so tudi največkrat omenjene ptice v Bibliji (Visković 1996).³ V judovsko-krščanski simboliki je golob temeljni simbol čistosti in preprostosti. Motiv čistosti so v srednjem veku izpeljali iz dejstva, da se golobi radi kopajo. V golobu so krščanski pisci videli cel niz vrlin in kreposti. Slovel je po nežnosti in ljubeznivosti, znana je njegova pregovorna zvestoba, saj naj bi golobi vse življenje ostali zvesti enemu partnerju. Sloveli so tudi po preudarnosti in previdnosti (Germ 2006: 49). Golob, ki v znamenje pomiritve božje jeze Noetu prinese oljčno vejico in s tem naznani, da so se vode umaknile in da se je Bog spravil z ljudmi, je skoraj univerzalen simbol miru in sprave.

V antiki je golob predstavljal prisotnost bogov v prerokbah. V poganskem kontekstu, ki drugače vrednoti pojem čistosti, torej ne v nasprotju s telesno ljubeznijo, temveč v povezavi z njo, predstavlja golob(ica), Afroditina ptica, izpolnitev ljubezni, ki jo ljubimec ponuja predmetu svoje želje. Na grških pogrebnih vazah je golob prikazan tako, da pije iz vaze, ki simbolizira vir spomina (Chevalier in Gheerbrant 1993: 154). V srednjeveški kulturi golob simbolizira tudi krščansko cerkev (Germ 2006: 50). V krščanski umetnosti je bel golob največkrat podoba Svetega Duha,⁴ predstavlja pa lahko apostole, mučence ali preprosto verne duše. Golob se pojavlja v zvezi z življenjem nekaterih svetnikov. Nastopa v zgodbi sv. Benedikta, ki je videl dušo svoje umrle sestre Sholastike, kako leti proti nebu v obliki goloba, ter je kot atribut sv. Remigija v francoskih katedralah upodobljen s posodo olja v kljunu, kar simbolizira potrditev prave vere – krščanstvo in krst (Hall 1991: 289). Germ simboliko osredinja na simbol miru, upanja, golobica pa naj bi bila prispodoba za ljubljeno osebo⁵ (Germ 2006: 51).

Ta simbolika se odraža tudi v ljudski pesmi. V najrazličnejših zvrsteh slovenskih ljudskih pesmi, predvsem v raz-

ličnih tipih balad, nastopajo živali v različnih vlogah, npr. golob kot podoba zveličane duše (SLP II⁶ 118/1, 123/1), znanilec bližnje smrti (SLP II 212/2), grlica kaznovana (SLP I 46/2), golob ter grešna duša (SLP I 80/2). V pesmih »Tičica, golobičica, kušikaj me v gobček« (GNI O⁷ 14070), »Ti si golobičica« (GNI O 1905), »Priletel golobček iz daljne dežele« (GNI O 2165) pa je golob figurativen (gl. Golež Kaučič 2012). Golob je lahko metafora za ljubeča ali kontrametafora zanj.

Golobek, golobek,
Zleti mi domo,
Oj lubi, oj lubi,
Le pridi nocoj.
Š 3239⁸

Golobek, golobek
Na strehi sedi,
Oj lübi, oj lübi,
Pa ge si mi ti?
Š 4014

Golobe sovraži,
Če k'šujejo se:
Bol rada ma mačke,
Njih kremplje ojstre!
Š 4109

Odnos med golobi in ljudmi se je začel že pred 5000 leti, vzgajanje pa pred dvema tisočletjema (Allen 2009). Poznamo domače golobe, ki so udomačeni divji golobi, pri čemer je njihova populacija zelo hitro narasla (Caras 1997; Jerolmack 2013; Sterba 2012). Uporabljali so jih za hrano in komunikacijo, saj je golob brez težav preletel 1800 kilometrov (Walcott 1996). Golobe so v vojni uporabljali že Asirci in Grki, od Dioklecijana je znana golobja zračna pošta, ki je bila uporabljena v Parizu leta 1870, v prvi, pa tudi drugi svetovni vojni, ko so zavezniki s padali pošiljali golobe kot kurirje francoskemu odporniškemu gibanju (Visković 1996: 372). V monografiji *Exploring the Animal Turn* je objavljeno fiktivno pismo goloba Cher Amija generalu Johnu J. Pershingu, ki mu je podelil medaljo Croix de Guerre. Cher Ami je medaljo prejel za hrabrost v prvi svetovni vojni, ko je oktobra 1918 herojsko prenesel pomembna sporočila prek Rokavskega preliva v Francijo, s čimer je obvaroval življenja 194 vojakov 77. bataljona. Golob prvoosebno opisuje grozo, strah in trpljenje, ki so jih morali prenašati golobi pismonoše in ki nikakor niso bili v obzoru človeka: »Bil sem kot različica radia. Ampak diham. Srce mi bije. Kovinski nosilec okoli moje noge je ponoči leden, podnevi pa je vroč. Prestrašen sem. V stresu sem. Na soncu se počutim udobno in srečen sem, ko

3 Imanuel Kant je parafraziral Kristusov izrek, povezan z golobi: »Politika pravi: bodite modri kot kače; morala dodaja: in nedolžni kot golobi« (Kant 1974: 156).

4 V severni Sloveniji je bilo v 19. stoletju razširjeno obešanje lesenega goloba – Svetega Duha – nad mizo v kmečki hiši.

5 Ta simbolika naj bi veljala tudi za današnjo percepcijo goloba, a žal je zgolj retorična.

6 SLP pomeni kratico znanstvenokritične izdaje *Slovenskih ljudskih pesmi*, številki pa tip in varianto (gl. Kumer idr. 1970–2007).

7 O je oznaka rokopisne zbirke Odbora za nabiranje narodnih pesmi (1904–1913).

8 Š = Karel Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi II*, št. pomeni številko pesmi (gl. Štrekelj 1900–1903).

glavo potopim v vodo. Noben stroj ne čuti, kar čutim jaz. Sem živ« (Lindahl 2014: 89). [...] In še:

General, takrat tega še nisem razumel, vendar so me seveda zadele kroglice. Imel sem luknjo v prsih, ena noga mi je visela ob tetivi in na eno oko sem izgubil vid. To so mi razložili med slovesnostjo, kjer sem dobil medaljo za hrabrost. Uspelo mi je preleteti celo pot do svojega gnezda in skoraj sem umrl tam, na tleh. Morda bi moral biti hvaležen za operacije in leseno nogo, ki so mi jo moški izklesali, da so me ohranili pri življenju. Toda če bi krogla zadela drugo nogo in bi se sporočilo, ki sem ga prenesel, izgubilo, mislim, da mi ne bi s takšnim prizadevanjem poskušali rešiti življenja. Ne bi me poslali na prvovrstno potovanje nazaj v Ameriko in še eno leto ne bi ostal živ. Moje življenje je bilo odvisno od tega sporočila in moje življenje je bilo uničeno zaradi tega sporočila. (Lindahl 2014: 91)

Ljudje niti pomislili niso, da bi golob lahko čutil strah, grozo, žejo, utrujenost idr. Zanje so bili le letéči prenašalci novic, ki so bili prisiljeni leteti v vojna območja, ne da bi to hoteli. In zato je podelitev medalje za hrabrost popolnoma antropocentrično dejanje, golob od tega ni imel nič. Četudi je bil v zgodovini pomen goloba večji, pa je bil udomačeni golob vedno, tudi v preteklosti, povezan z uporabno vrednostjo, bil je spoštovan, če je bil koristen. Svobodno leteče bitje je postalo lastnina v službi vojne. Sprevrženost človekovega pogleda le na uporabnost ali neuporabnost živih bitij je tudi ob tej fiktivni zgodbi, ki jo v imenu goloba pripoveduje človeški glas, popolnoma jasna. Golob je *anima machinata* in ne čuteče bitje, čeprav s svojo zgodbo sporoča, da ima vršilsko sposobnost (*agency*).

Simbolika psa in pes v ljudski pripovedi in pesmi

Pes je v vseh mitologijah psihopomp, povezan s smrtjo in peklom, podzemeljskim svetom (Chevalier in Gheerbrant 1995: 444; Visković 1996). Že Plinij je hvalil bistrost in zvestobo psa. V antiki in srednjem veku je bil zelo priljubljen (Germ 2006: 174–175). Je človekov vodnik v temi smrti in njegov družabnik v dnevni svetlobi. Psi veljajo tudi za nečiste, npr. v islamu, ki ga je oblikoval kot najnižjotnejšo podobo, a vendar ima tudi po islamskem izročilu razsežnost zvestobe, ta pa je v vseh civilizacijah najbolj izpostavljena. Pes je prikazan kot dnevni obraz simbola: je civilizatorski junak, mitični prednik, poln spolne moči. V Tibetu mu niso naklonjeni, je znamenje seksualnega apetita, spolnosti, na Japonskem pa zelo cenjen, je zvest spremljevalec, njegova podoba varuje otroke in pomaga ženskam pri porodu (Chevalier in Gheerbrant 1995: 446–448). Črn pes je v folklori povezan s hudičem, v Bretaniji je npr. predstavnik prekletih in simbolizira peklenske sile (Chevalier in Gheerbrant 1995: 446), ali nasploh s podzemeljskim svetom, zato je predstavljen negativno. Psi so v slovenskem ljudskem izročilu večinoma čuvaji; pes je le odraz svojega gospodarja, mora biti ponižen in

poslušen. Nanj seveda ljudje aplicirajo najhujše stvari: *pogine naj pes, lačen kot pes, hudoben kot pes, ubiti kot psa* idr. (Keber 1996: 288, 289). V pesemskem izročilu je redko subjekt pesmi, če že, pa je večinoma kot objekt posmeha ali ubijanja, npr. v pesmi »Lovci ustrelje psa namesto volka« (GNI O 7191; gl. Golež Kaučič 2011, 2013). V pripovednem izročilu, npr. v zgodbi »Zakaj sovraži pes zajca«, vidimo tipizirano podobo psa iz kmečkega okolja (Kropej 2015; prim. Kovačič 2013: 199–211). Pes je gotovo tisti, ki je najbližje človeku, saj ga spremlja že od davnine (gl. Wendt 1996). V preteklosti so psa zaznamovale tri najpomembnejše naloge: čuvanje domačega ognjišča, varovanje čred pred volkovi in pomoč pri lovu.⁹ Značilen je ambivalenten odnos do psa: je ali izrazito ljubljen ali izrazito osovražen. Po Clintonu Sandersu in Arnoldu Arluku psa kot družabnika dojemamo kot družbeno bitje s posebno osebnostjo, s katerim lahko človek razvije tesno in osrečujočo razmerje (Sanders in Arluka 2007: 63; prim. še Golež Kaučič 2013, 2018). Seveda pa se lahko naveličani lastniki okrutno znesejo nad psom, ga pretepejo in mučijo ter nato zavržejo. Tudi v mestih, ne samo na podeželju. Tudi v današnjem času je osnovna simbolika psa ostala, vendar sta se v mestih, ko je postal družabnik ali – za nekatere – »ljubljenček«, njegova simbolika in vloga bistveno spremenili.

Popredmetenje goloba v urbanem okolju: miti, zmote, koncepti

Binarnost živalskosti in človeškosti je nadkoncept pri vseh odnosih žival – človek.¹⁰ Laurence Simmons in Philip Armstrong pišeta o človeški naravi in binarnosti našega dožemanja sveta, ki je povezano s koncepti različnosti in podobnosti med naravo in kulturo, razumom in instinktom, umom in telesom. Vse to je tesno povezano tudi z našimi idejami o živalih (Simmons in Armstrong 2007: 1–2), zato bi bila potrebna dekonstrukcija binarnosti človek – žival, o čemer piše Branislava Vičar:

Živalskost in človeškost, kot so pokazali kulturni antropologi in antropologinje (prim. Ingold 1994), nista zgolj ontološki stanji, ampak nastopata kot politični kategoriji in družbena konstrukta; v kategorijo človeškosti se vgrajujejo pozitivne lastnosti (npr. avtonomnost, racionalnost, čustvene kapacitete), ki so živalim v istem procesu odvzete na osnovi povsem arbitrarno odbranega kriterija, kot je biološka vrsta, to pa je osnova za podeljevanje hierarhične nadpostavljenosti ljudi in iz njih izhajajočih pravic. (Vičar 2013: 40)

⁹ Tudi pes ima lahko uporabno vrednost, npr. tudi njega so uporabljali kot prenašalca sporočil v obeh vojnah, danes je tudi v vlogi terapevtskega psa in psa vodnika slepih idr. Gl. »mrtvaški ples« živali v prvi svetovni vojni (Spletni vir 2).

¹⁰ Med raziskovalci, ki ontologije odnosov ne raziskujejo s stališča binarnosti, je antropolog Philippe Descola (2019).

Naš odnos do golobov sodi v to binarno razdelitev na naravo in kulturo, saj je družbeno konstruiran.¹¹ Zakaj je iz ptice, simbola miru, simbolno pomembne ptice ljudskega izročila, udomačenega skalnega goloba, letečega pismo-noše, vojnega heroja, danes golob postal ptica, ki poleg podgan, ki so živali družbenega dna, doživlja najbolj negativen odnos v urbanem okolju? Golobov se je prijel epitet ali metafora »leteča podgana« z obširno negativno konotacijo, ki jo je človek nadel podganam. Lynda Birke ugotavlja: »Številne kulture gojijo globoko antipatijo do podgan, verjamejo, da prenašajo umazanijo in bolezni in so tesno povezane z greznico« (Birke 2003: 207–8; prim. Visković 1996: 225–226) – torej so potisnjene v prostore, kjer se pretakajo izločki mesta.

Golobi so danes za marsikoga vsiljivci, za nekatere pa so-sedje, ki so v urbani prostor prišli zato, ker so bili iz naravnega okolja izrinjeni. Ne samo kulturno, pač pa fizično izrinjeni zaradi krčenja njihovega prostora, pomanjkanja hrane ali pesticidov, zastrupljenega okolja. Prišli so nazaj v urbano naravo, kjer morda le najdejo hrano za svoje preživetje. Golobe, letalce skalnih previsov, so ljudje udomačili zato, ker so jih bodisi jedli ali kako drugače uporabljali. Ko so jih nehali uporabljati, so postali prebivalci mest, prebivalci multispeciestične družbe, ki pa zaradi prevlade človeka ne želi biti večvrstna, ampak le človeška urbana družba (Visković 1996: 224).¹²

Golobi kot prebivalci mest: preblizu ljudem?

Večinoma bi se ljudje golobov najraje znebili, jih iztrebili, kot da bi bili najhujša invazivna vrsta. Ko niso bili več koristni za človeka, je njihova prisotnost začela motiti meščane, ker so gnezдили povsod, tudi v najbolj ekstremnih razmerah (Haag-Wackernagel in Geigenfeind 2008). Poleg tega so puščali svoje iztrebke, peresa, bili so »hrupni«, zato so postali moteči letalci. Golobi naj bi bili tudi »uničevalci lastnine« (Woods 2000), povzročitelji umazanije (Capoccia, Boyle in Darnell 2014), imenovati so jih začeli »leteče podgane« (Jerolmack 2008, 2013).

Zelo pomemben element v polarizaciji odnosov do golobov so tudi čustva, ki vplivajo na to, kako ljudje vidijo posamezne živali: ali so te ljubke in lepe ali umazane in grde. Pomembna je tudi t. i. vrstna podobnost med ljudmi in posameznimi vrstami živali, ki omogoča favoriziranje posameznih vrst živali (Batt 2009). Tisti, ki so jim golobi

všeč ali vsaj nimajo nič proti njim, jih vidijo kot del narave, vsi ostali pa kot nenaravne, celo kot smeti. Nekateri golobe povezujejo z njihovim načinom iztrebljanja in menijo, da so gnusni. Če se ljudem zdijo živali koristne, ukročene, inteligentne, podobne človeku, redke ipd., potem je pogled nanje pozitiven.

Vrednost živali in hierarhičnost njihove uvrstitve se meri tudi z atributi: lepota, inteligenca, redkost (Arluke in Sanders 1996; Kellert 1996; Wolch 1997), zato tako marginaliziranje podgan in golobov. Hal Herzog (2010) je raziskoval, kakšne so osebne preference ali odnosi do različnih živali in kako jih razvrščamo – od »ljubljenčkov« do tistih, ki niso za nobeno rabo, pa do tistih, ki imajo t. i. visoko vrednost in jih uvrščamo v kontekst naših pozitivnih emocij (gl. tudi Haraway 2008; Urbanik 2012; Nagy in Johnson II 2013).

Moramo si priznati, četudi neradi, da so golobi – tako tisti, ki so bili v ujetništvu, kot prostoživeči – že stoletja vedno pokrivali človeške potrebe (Jerolmack 2013). Golobi s svojim življenjem lahko kažejo tudi na ekološke spremembe v urbanih okoljih, predvsem zato, ker so tako blizu ljudem.

»Podgane s krili«: mestna metafora

Metafora »podgane s krili« za golobe je nastala leta 1966 v New Yorku, ko je bilo v članku »Hoving Calls a Meeting to Plan for Restoration of Bryant Park« (»Hoving poziva k sestanku o načrtu prenove parka Bryant«)¹³ omenjeno, da je vodja policije Hoving v New Yorku imenoval golobe »a rat with wings« (Jerolmack 2013: 81). Metafora se je nato razširila s filmom Woodyja Allena *Stardust Memories* leta 1980,¹⁴ popolnoma pa se je uveljavila po letu 1990 (Jerolmack 2013: 5). Najdemo jo tudi v Sloveniji; predvsem v urbanih središčih je močno ukoreninjena v miselnost ljudi, ki sploh ne vedo, zakaj in kje je nastala, samo ponavljajo jo brez vedenja in konteksta.

Golob je sčasoma postal »nadloga« urbanega sveta in »nevarnost za zdravje«. Golobi so začeli predstavljati antitezo idealni metropoli, ki je urejena in higiensko neoporečna, z naravo v njej, ki naj bi bila podrejena in razdeljena na posamezne enote, npr. parke, travnate površine idr. Živalski habitat pride v konflikt s človeško idejo, kaj naj bi narava sploh bila, in idejo o lastnini. Čeprav so označeni kot zdravstveni problem, je golobov primarni »dejavnik« ta, da »onesnažuje« habitate, namenjene človeški uporabi. Izraz »leteče podgane« lepo povzema družbeni koncept in zaskrbljenost človeka zaradi te ptice. Ta prispodoba odraža predstave tistih ljudi, ki jih označujejo kot »neprimerne« za mestno krajino (Jerolmack 2008: 72).

»Življenje v mestih je povzročilo vključitev živali v zasebno sfero (kot hišnih ljubljencov) ali pa jih je urbana kultura odnesla v resnično ali namišljeno 'divjino'. Ali pa

11 Vsekakor pa se stereotipov in binarnosti ne da kar tako preseči, gotovo je potrebno tudi vzgajanje občutljivosti do živali (prim. Kopnina 2012). Pri tem bi lahko ekologi odigrali izjemno vlogo, toda kljub prizadevanju za biodiverzitetu še vedno ne upoštevajo intrinzične vrednosti živali, saj so za njih »nosilci interesov vrste in ne posamezna bitja« (Vičar 2011: 509–510).

12 V evropskih mestih so zaradi velike populacije golobov začeli s sterilizacijo ali pa z umikom golobov na mesta, kjer niso v stiku z ljudmi, npr. v Švici in Nemčiji na zapuščene zgradbe, kjer so jim uredili bivališča in jih hranili ter regulirali njihovo populacijo.

13 *New York Times*, 22. junija 1966.

14 Tako poimenovanje najdemo tudi v romanu *Mole's Pity* Harolda Jaffeja iz leta 1979.

v neko podeželsko preteklost» (Griffits, Poulter in Sibley 2000: 59). Jure Detela je menil, da je danes želja po vide-nju živali rešena na način meščanske vzpostavitve simbola: fetiš udomačene živali, živalski vrtovi. To je danes večina kontaktov z živalmi (Detela 2011: 105). Obstaja »splošen odpor do neukročene narave, če se kot taka pokaže v doma-čem okolju« (Griffits, Poulter in Sibley 2000: 57).

Nevarnost neukročenosti

Zdi se, da so takšne živali obsojene kot moralno transgre-sivne, saj prestopajo prostore, ki smo jih opredelili kot »samo za ljudi«. Ker so prostoživeče, lahko letijo tja, ka-mor hočejo, niso ukročene, zato se jih nekateri bojijo, ker lahko pridejo, kadar hočejo, in se ne ozirajo na človeški red. Ko pa prečkajo meje lastnine v mestih ali predmestjih, postanejo invazivna vrsta, ki jo je treba iztrebiti.

Urbani prebivalci imajo radi naravo v mestu, a le do tis-te mere, ko postane problematična za ljudi, ko jih začne zdravstveno in higiensko ogrožati – ali si vsaj mislijo, da jih (Bolen in Robinson 2003). Človek torej meni, da je treba v urbanem okolju kontrolirati naravo, in če se ta ne pusti, jo je treba uničiti. Retorična metafora za golobe kot »leteče podgane« uokvirja kulturno tesnobo pred neredom in globoko potrebo po čistem, celo sterilnem mestu, ki je mnogo več kot samo skrb pred morebitnimi boleznimi, ki naj bi jih prenašali golobi (Philo 1995; Douglas 1966). Metafora onemogoča videti resnično podobo živa-li, jo umešča v kontekst gnusa, nevarnosti in umazanije, s tem pa izraža globoki speciesizem. Golobe doživljajo kot neprimerne, kot da ne sodijo v nek prostor (Douglas 1966; Philo in Wilbert 2000), diskurz o njih odraža nekakšno »moralno paniko« pred divjimi živalimi, ki kljubujejo me-ji med ustreznimi prostori za ljudi in živali (Wolch in Emel 1998). Gre seveda tudi za družbeni konstrukt narava proti kulturi, ob čemer Latour (2004) piše, da svet lahko vidi-mo realistično ob opazovanju izjemnih podobnosti med ljudmi in živalmi, vendar je to nesprejemljivo glede na dualistični pogled na svet. Colin Jerolmack meni, da »[s] ledenje in iskanje tistih živali, ki naj bi bile problematične, pomeni, kako je narava/kultura zasnovana, izpogajana in zaščiten« (Jerolmack 2008: 72–94).

Golobi kot nosilci zoobolezni?

Najbolj pogost vzrok za sovraštvo ali nelagodje do golobov v urbanem okolju je ovrženi mit o tem, da naj bi prenašali zoonoze na ljudi in da povsod, kjer se pojavijo, puščajo iz-trebke, kar naj bi bil higienski problem. »Leteče podgane« kot oznaka za golobe je temelj za nadzor tovrstnih živali. Oznaka gre v še večjo skrajnost; v angleško govorečih dr-žavah golobe imenujejo *pests* – kuga. Zato ljudje menijo, da prenašajo bolezni, so škodljivci, čeprav so najrazličnejše ustanove, npr. Ameriški center za nalezljive bolezni, ugo-tovile, da so papige, piščanci in purani mnogo verjetnejši prenašalci psitakoze kot golobi (Lynch 1988; Birke 2003).

Lynda Birke meni: »Diskurz bolezni je imel globok prostor-ski in pravni vpliv na golobe. Živimo v dobi, ki povzdiguje ,zdravniški triumf in premagovanje bolezni‘¹⁵ ter narave kot temelj modernosti: umazanija in drugi 'onesnaževalci' ogrožajo to vizijo« (Birke 2003: 211; prim. Douglas 1966). Študije zdravja golobov, ki so jih opravili epidemiologi, kažejo na to, da je zelo malo dokazov, ki bi potrjevali, da so golobi prenašalci bolezni (Haag-Wackernagel in Moch 2004; Blechman 2013: 224). To potrjuje, da je večina kon-fliktov med golobi in ljudmi izšla iz »stališč, ki so povezana s predsodki in speciesizmom« (George 2019: 2).

Golobi kot smetiščne živali

Andrew D. Blechman v knjigi *Trash Animals* v poglavju Flying Rats (2013: 221–242) razmišlja o tem, da sicer go-lobi ne predstavljajo nič večje nevarnosti za zdravje kot povprečna hišna mačka, a jih mnogi vidijo kot gnusna in zopna bitja. Kot druge »smetiščne« ptice (npr. vrane) so tudi oni »odvratni« zaradi svoje vseprisotnosti, odpadkov in sposobnosti, da uspevajo v človeškem okolju. Vendar so golobi neke vrste higieniki urbanega prostora (Goedeke 2005). Zato »smetiščna« žival (Malamud 2013: x) ni samo oznaka, je koncept. Je ideja, ki je postala orodje za analizo, ki naj bi odkrila globoke človeške konflikte, nekonsistent-nosti in konstruirane meje (Nagy in Johnson II 2013: 7). Označuje tudi nasilje (Kennedy 2007: xvi–xvii).

Sprememba odnosa do golobov je najnovejši pojav v člo-veški zgodovini; tako Blechman preučuje njihovo posebno mesto prostoživečega bitja v zahodni družbi ter t. i. škodo, ki naj bi jo pozročili (Nagy in Johnson II 2013: 18). Epitet »smetiščne živali« si zaslužimo ljudje, ki smo onesnažili in uničili velik del Zemlje in bitij: »Druge živali – posebno tiste, ki jim pravimo smetiščne, poskušamo vplesti v naše lastno neustrezno vedenje; želimo jih povleči s seboj na dno« (Malamud 2013: xi). Golobov ne želimo imeti bli-zu, ne želimo o njih misliti, imeti opravka z njimi in jih integrirati v kompleksnejši ekološki pogled na svet. Živali zdrsnejo v vloge ali simbole človekovih frustracij. Golobi izzovejo človekovo brezbriznost ali celo nasilje. Golob se je iz vrednega divjega ali domačega goloba prevrstil v marginalno, odtujeno ptico, ki ni več ptica.

Golobi kot/in brezdomci

Joan Harrison primerja golobe z brezdomci v New Yor-ku (Spletni vir 3). Ko je raziskovala podobnosti med go-lobi in brezdomci v mestu, je označila obe skupini, eno živalsko in eno človeško, za izrinjeni, za rasno in vrstno ločeni. Ranljive skupine prebivalstva, kot so brezdomci, so bile enostavne tarče »očiščenja« mesta (Duneier 1999). Že omenjeni policijski komisar Hoving je leta 1966 go-lobe v New Yorku eksplisitno povezoval z brezdomci in

15 Kakšna zmota; pogledjmo samo covid-19, kje je tu triumf nad naravo?

neredom (oz. vandali). Tudi avtorji drugih člankov tistega časa so golobe imenovali »klošarji« in »skvoterji« (Jerolmack 2013). Uporabo negativne retorike oziroma lingvistični izrazi za nepomembnost in nekoristnost »smetiščnih živali«, ki kažejo na diskriminatorno koncepcijo sveta in odnosa do estetike in etike sveta (Nagy in Johnson II 2013: 21), razumemo kot speciesizm (Dunayer 2009). Nagy in Johnson menita:

Četudi nam nekatere živali vzbujajo gnus, jih ne bi smeli obravnavati kot smeti, saj so čuteča bitja in ne »neživi predmeti«. Toda kaj ločuje moralno vrednost krpa, goloba ali prerijskega psa od živine, laboratorijskih živali, ogroženih vrst in hišnih ljubljencev – celotnega nabora živali, ki spodbujajo razprave in aktivizem o pravicah živali? (Nagy in Johnson II 2013: 8)

Vsaj za nekatere individualne prebivalce mest pa je golob pomembna žival, saj menijo, da je vsaka žival oseba ter ima intrizično in ontološko vrednost. Raziskave so pokazale različne povezave med protokoli za urejanje golobje populacije; še posebno pomembne so raziskave Daniela Haag-Wackernagela in sodelavcev (gl. Haag-Wackernagel 1995; Haag-Wackernagel in Moch 2006; Haag-Wackernagel in Geigenfeind 2008), ki so pokazale, kako pomembno je zavarovati povezave med ljudmi in golobi v tistih območjih, kjer se lahko hrani golobe, saj je posledično manj konfliktov med ljudmi in golobi povsod drugod. Maria Paula Escobar (2014) je pokazala, kaj se zgodi, če golobe odstranijo iz urbanih prostorov: poveča se odtujenost med naravo in kulturo. Robert Dunn, Michael Gavin, Monica Sanchez in Jennifer Solomon (2006) pa so dokazali, da ima golob veliko vlogo v varovanju narave.

Sobivanje ali konflikti

V študiji leta 2012 v Buttu v Montani, ZDA, so ameriški raziskovalci Callie Boyle, Stella Capoccia, Ted Darnell in Julie Hart (2019: 3–24) ugotavljali, kakšen je odziv na prostoživeče golobe med prebivalci in poslovneži. Zanimalo jih je, kakšen je splošen odnos ljudi do golobov ter kakšna je konceptualizacija golobov kot dela narave v korelaciji z odnosom do ptic. Rezultati so pokazali, da ima 40 % prebivalcev mesta negativen odnos do golobov, 7 % je bilo nevtralnih, pozitiven odnos ima 52%. Čeprav jih 54 % prebivalcev podpira ubijanje ali drugačno manjšanje populacije, jih kar 81 % meni, da so del narave (Boyle idr. 2019: 7).¹⁶ Urbani prebivalci imajo radi naravo v mestu, a le do mere, ko živali z antropocentričnega vidika niso problematične. Ko pa se golobji odpadki začnejo povečevati, postane prej pozitiven odnos do golobov negativen in takoj naj bi se izvajal nadzor nad populacijo. Narava mora biti v har-

moniji z urbanim prostorom, kot to dojemajo ljudje (Boyle idr. 2019: 24). Te ptice so danes prostoživeči sopotniki, ki jih najdemo povsod po svetu in so ikona človeško-živalskih odnosov, ki so lahko pozitivni in negativni (Allen 2009).

Hal Herzog tako meni: »Velik del našega razmišljanja je usledina nagona, učenja, jezika, kulture, intuicije in zanašanja na miselne bližnjice (nekatero ljubimo, druge sovražimo ...)« (Herzog 2010: 66). Tisto, kar ljubimo in sovražimo, je kulturno in družbeno pogojeno. Miroljubno sobivanje človeka in goloba, ki je trajalo tisoče let, je po Blechmanu preraslo v izčrpljujočo vojno. Golob postane predmet in ne čuteče bitje, ki je kljub svobodi lastnina mesta, z njim se lahko upravlja in ga zlorablja, medtem ko ima človek že zaradi tega, ker obstaja, vse pravice. Urbani golob, ne glede na svojo izjemno preteklost in neverjetno fiziologijo, danes velja za pernatega izgnanca (Blechman 2013: 223). Pogled na živali torej ni pogled na realno žival, pač pa skozi oči človeka, ki si konstruira realnost glede na družbene konsenze in konstrukcije. S tem se odmika od realne podobe živali, ustvarja odtujenost, ker se boji prevelike podobnosti med človekom in živaljo, ki bi ob njenem zavedanju do temeljev stresla njegov superiorni položaj v svetu narave in kulture.

Priznavanje inherentne vrednosti živali kot vstop v ekocentrizem

Le če zamenjamo naš antropocentrični pogled z ekocentričnim, lahko naš pogled usmerimo v žival tako, kot je, in ji priznamo inherentno vrednost ne glede na to, ali nam je čustveno ali kako drugače všeč. Bistvenega pomena je, da začnemo moralni dialog o »nepomembnih bitjih«, saj nevretenčarji, žuželke, ribe in glodalci predstavljajo večino živalskega sveta (Quammen 1988: 7–8). Zakaj ne bi začeli dialoga tudi s tistimi živalmi, ki smo jih do sedaj odklanjali, npr. golobi, in morda spremenili naše razmerje z živalmi? Tu nastopita proces zavedanja sorodnosti z živalmi na vseh ravneh in prelom z antropocentrizmom in speciesizmom. Samo interesi, ki jih ima vsako živalsko in človeško bitje, so pomembni – in prvi je interes, da živi, biva po lastnih zakonitostih in brez bojazni, da bo preganjan ali ubit. Gary Francione, kritični animalist in zagovornik abolicionizma živali, je poudaril, »da temeljne pravice človeških in nečloveških živali obravnavamo različno. In to je speciesizem« (Francione 2008: 64). Zato moramo temeljne svoboščine, ki jih sedaj vsaj formalno uživa človek, prenesti tudi na živali. Ni racionalnega argumenta proti tej misli. Če bodo živali postale osebe, svobodne in pravnoformalno zaščitene, in bodo »imele inherentno moralno vrednost, ki naj bi bila enaka človekovi« (Francione 2008: X), bo mogoč tudi živalski/ontološki obrat (več o njem gl. *Glasnik SED* 57 (3–4), 2017).

¹⁶ Drugače je s poslovneži: 57 % jih ima negativen odnos do golobov, nevtralnih je 28 %, pozitiven odnos jih ima 15%, 93% pa jih meni, da so del narave (Boyle idr. 2019: 13).

Pes: mestni družabnik ali kos pohištva?

Kaj pa pes? Psa smo prek podomačevanja pravzaprav prisilili, da živi z nami, nihče ga ni vprašal, ali si to želi. Ker smo ga prisilili, da je naš družabnik, včasih tudi ujetnik (Horowitz 2014), moramo zato skrbeti zanj (Haraway 2008: 33). Je pes v mestih sploh še pes, volčji sorodnik ali le podaljšek človeškega jaza? Belk razpravlja o psih kot o »domaćih ljubljenceh«¹⁷ (*pets*), kar spominja na plišaste igrače in na tej podlagi zamišlja psa v odnosu s človekom. Govori tudi o psu kot o podaljšanem jazu, samorazširitvi (*self-extension*), psu kot dodatku človekove osebnosti ter eni od kategorij. Belk razpravlja tudi o izbiri »hišnih ljubljencev«, kot jo oblikujejo lastnikove osebnostne značilnosti; kot o nadomestnih družinskih članih, njihovi smrti, ki jo doživijo kot izgubo sebe; o njih kot o »prehodnih predmetih«, ki olajšajo gibanje skozi življenjski cikel; o psih v terapevtskih vlogah ali kot o predmetih prevlade (Belk 1988: 155–156). Poznamo tudi izraz »petišizem«, ki je celo neke vrste kult lastnine psov in mačk v zahodni družbi (Visković 1996: 380–386, prim. Szasz 1968). S tem pa nastaja problem psa kot komoditete ali darila otroku in s tem povezana zapustitev psa, ko se ga človek naveliča, saj ga zamišlja kot predmet.

Zato je odnos pes – človek v urbanih okoljih ambivalenten: »ljubezen« na eni strani in negativni odnos na drugi strani je psa potisnil v območje, v katerem ne ve, kaj se bo z njim zgodilo. Bo ljubljen, spoštovan kot pes, živel tako, kot pritiče njegovi vrsti, njegovim potrebam, ali se bo moral podrediti zahtevam posameznega človeškega skrbnika ali postal celo strelovod za človekove frustracije (Arluke in Sanders 1996: 28; prim. Tuan 2007: 145)? Sanders pa kljub temu meni, da pes kot družbena žival zagotavlja udobje, zaščito, ljubezen, zdravje, druženje in razširjeno definicijo sebe tako kot nobena druga stvar, ki jo je mogoče kupiti, prodati ali zamenjati (Sanders 1990).

Psi kot osebe

Psi so v urbanem okolju večinoma definirani kot osebe (Katcher idr. 1983); večina meni, da psi razumejo, kar jim govorimo, in se zato odzovejo temu primerno (Cain 1985). Z njimi si delijo trajne, intimne in čustveno povezane odnose (gl. Bogdan in Taylor 1989). Beck in Katcher sta ugotovila, da se je 80 odstotkov veterinarskih strank, ki so jih preučevali, s svojimi »hišnimi ljubljenci« pogovarjalo »na enak način kot z ljudmi« (1983: 44). Dejavnost je običajno opredeljena kot pristna pogovorna izmenjava, saj skrbniki verjamejo, da žival razume, kaj govorijo, in se ustrezno odzove (Cain 1985: 7). Vsak pes ima po mnenju skrbnika izvirno osebnost. Človeku v urbanem okolju pes tudi omogoča, da komunicira z drugimi ljudmi (Adell-Bath idr. 1979) in se odpre drugemu (Sanders 1989: 57–

61). Srečevanje psov in njihovih skrbnikov je neke vrste družbeni ritual.

Dvojištvo: pes – človek

Takega mnenja je tudi Keneth Shapiro, ki je označil »pas-je-človeški odnos kot odnos dveh posameznikov, od katerih je tudi pes izvirni posameznik z lastno osebnostjo in zgodovino, zato se ga ne more zamenjati in tudi ne odločati o njegovi smrti, saj je posebno in nenadomestljivo bitje« (Shapiro 1989: 183–193). Pes postane posebni drugi in v veliki meri sodeluje v procesu identifikacije človeka: »Skrbnik psa si ustvari osebnost živali, ki jo vidi kot posameznika, komunikativnega, občutljivega, vzajemnega in spremljevalnega bitja, ki je integriran član skupnosti« (Sanders 1990). Iz tega družbeno opredeljenega položaja spremljevalna žival deluje kot »pomembna druga oseba« za lastnika in njune neposredne interakcije zagotavljajo pomembne, pogosto koristne socialne izkušnje, ki vsebujejo neposredne informacije, uporabljene v procesu samodefinicije lastnika. Vzajemna »združenost« oseb je prikazana s posebno simbolno označenostjo dvojištva (Goffman 1971: 65). Povodci, medsebojni pogled, fizični stiki (npr. božanje, dotiki s smrčkom), lastnikovo klicanje živali po imenu in številni drugi znaki se uporabljajo za javno dokazovanje, da žival in skrbnik predstavljata skupnost. Kot javno delujočo enoto žival – človek zavezujejo pričakovanja o korektnosti in vzajemni odgovornosti. Teža teh pričakovanj je v največji meri odvisna od lastnika/skrbnika, za katerega velja, da je najbolj sposoben izvajati »inteligentno samokontrolo« (Goffman 1971: 121). Posledično je lastnik običajno odgovoren, kadar živalski član ne ravna v skladu z javnimi pričakovanji. Družbeno problematično vedenje živali lahko poslabša socialno identiteto človeškega partnerja. Obsojajoči družbeni odziv drugih običajno povzroči neprijetno notranjo izkušnjo krivde, sramu ali zadrege pri skrbniku (Goffman 1982). To je sociološko opredeljena skupnost, ki je družbeno pogojena.

Pes – lastnik

Erica Fudge (2009: 15–16) govori o paternalističnem, hierarhičnem odnosu pes – lastnik, saj pes izgubi svobodo, pridobi pa varnost in hrano – med njima nastane medvrstna bližina. Da je pes podrejen in človek dominanten, izhaja iz pozicije moči ter družbene in kulturne konstrukcije tega odnosa, ki ga sprejemeta oba člana, vprašanje pa je, ali je to prostovoljno ali samo izraz procesa udomačitve. Vrsti se nista naravno povezali, morala se je zgoditi udomačitev, ki je podredila volka in ga naredila za psa. Pes bi moral živeti v lastni vrstni skupnosti in ne v skupnosti pes – človek. Po Molly Mullin je udomačitev »ena najglobljih transformacij, ki se je dogodila v človeško-živalskem odnosu« (Mullin 2002: 389), Rebecca Cassidy pa trdi, da je v preteklosti udomačitev pomenila »človekovo kontrolo živali in prevedbo v lastnino« (Cassidy 2007:

17 Lingvistično podcenjevanje psa.

2), kar pomeni, da je bil to biološko-kulturni proces vstopa živali iz narave v človeško družbo, kjer je posledično postala lastnina človeka.¹⁸

Povodec, ki povezuje psa in človeka, je dvosmeren, hkrati pa omejuje svobodo enemu od njih. Lahko pa ga vodi v smeri, ki bi jih kot prostoživeči pes nikoli ne imel priložnosti uzreti. Dobi poseben socialni status, vendar le ob socializacijah, ki jih izbere lastnik in ne on sam. Po mnenju Erice Fudge se pes samopodredi, samo da bi imel hrano in dom, je torej oportunist, saj mu nič drugega ne preostane (Fudge 2009: 15), ker smo ga naredili odvisnega od nas (Spletni vir 4). Njegove pravice so le tiste, ki mu jih je določil človek glede na svoje interese, lahko pa je tudi samo »modni dodatek«. Je pa še vedno udomačena žival in »po zakonu še vedno lastnina, predmet in ne čuteče bitje« (Best 2014: 7), saj moralni status izključuje status lastnine (Francione 2000). Goedfrey Sandy-Winsch v knjigi *Animal Law* (1978) piše, da si živali lastimo na enak način kot nežive stvari, npr. avte in pohištvo. Žival je vedno »ljubljenček«, laboratorijska ali lovna žival, žival za hrano ali kakšna druga oblika živali, ki si jo lastimo in obstaja zgolj za nas, za naše potrebe in uporabo, ter nima druge vrednosti kot tiste, ki ji jo damo mi (po Francione 2008: 37–38).

Če svojega psa štejete za člana svoje družine in z njim dobro ravnate, bo zakon zaščitil vašo odločitev, tako kot bo zakon zaščitil vašo odločitev o menjavi olja v avtomobilu vsakih 1000 milj – pes in avto sta vaša last in če želite svoji nepremičnini dodeliti višjo vrednost, bo zakon zaščitil vašo odločitev. Če pa želite svoji nepremičnini dodeliti nižjo vrednost in na primer imeti psa čuvaja, ki ga držite priklenjenega na svojem dvorišču in mu zagotovite minimalno hrano, vodo in zavetje – brez družjenja ali naklonjenosti – bo zakon zaščitil tudi to odločitev. (Francione 2008: 117)

Če se ga človek hoče znebiti, je to njegova stvar. Odvzeti živali življenje danes ni zločin, »psu lahko odvzamemo življenje, četudi je zdrav, ker je lastnina, nič drugačna od omare, ki se je lahko znebimo, kadar želimo« (Francione 2008: 135). Po Francionu je torej udomačitev moralno neupravičena, zato bi morali z udomačevanjem prenehati, kar pomeni, da ne bi smeli več dovoljevati nadaljnjih rojevanj psov in mačk, nič več »produkcije¹⁹ domačih ljublj-

jenčkov«, naša moralna dolžnost je, da poskrbimo za vse, ki so danes tukaj. V ta svet ne sodijo, tukaj so zato, ker smo kot skupnost moralno zgrešili (Spletni vir 4).

Opazovanje in samoopazovanje: pes, golob in človek

V empirični raziskavi smo skušali ugotoviti kompleksnost razmerij med golobi in ljudmi v mikrokozmosu okoliša večstanovanjske zgradbe v enem od naselij v Ljubljani, kjer so konflikti med različno mislečimi neposredno vplivali na golobjo populacijo, hkrati pa na vse druge ptice, ki so izgubile možnost dodatne prehrane in vode. Predvsem pa se sama analiza dotika vidne diskriminacije in specizma ptičjih vrst, kjer so vse druge ptice sprejemljive, le golobi ne. Uporabili smo tudi avtoetnografsko metodo (Hayano 1979; Denzin 1989; Ellis 1991), lastno udeležbo z opazovanjem in sodoživljanjem položaja obeh živalskih vrst. Ta metoda ponuja možnost doživljanja pozitivnih komunikacij med skrbniki psov in hkrati stigmatizacijo v skupnosti zaradi drugačnega pogleda na golobe, kot ga ima večinska populacija. Omogoča deskriptivni in introspektivni pogled ter zelo natančno intelektualno in emocionalno izkušnjo (Arluke in Sanders 1996: 29). Uporaba avtoetnografije je po Carolyn Ellis »vključevanje gibanja nazaj in naprej med doživljanjem in preučevanjem ranljivega jaza in opazovanja ter razkrivanja širšega konteksta te izkušnje« (Ellis 2007: 14). Avtoetnografija je »žanr pisanja in raziskovanja, ki povezuje osebno s kulturnim« ter »postavlja sebe v družbeni kontekst« (Holt 2003: 2). Vključuje raziskovalčevo pripovedno analizo, ki se nanaša na njega samega kot nekoga, ki je intimno povezan s posameznim pojavom (Chang 2008: 3), v našem primeru z osebo, ki je žival. Ne gre torej samo za pisanje o sebi, temveč za kritičen odnos do svojih osebnih izkušenj, ki so predmet raziskave, in hkrati zastopanje glasu Drugega – v tem primeru sta to golob in pes – ki ne more verbalizirati svojega položaja. Izpostavlja tudi raziskovalčev odnos do »družbene konstrukcije resničnosti« (Berger in Luckman 1998), ki jo ob stiku z njemu neustreznimi reakcijami ljudi na posamezno žival popolnoma zavrača, s tem pa izpostavlja tudi lasten pogled na Drugega, ki je v tem primeru človek. Metoda izpostavlja čustveno izkušnjo, ki je lahko zelo boleča, ker je raziskovalec čustveno povezan z osebo raziskave – v našem primeru z golobom, še bolj pa s psom, hkrati pa izpostavljen psihičnim pritiskom človeške skupnosti, večine, ki se ne strinja z njegovimi pogledi, še manj

18 Cassidy (2007) govori o udomačitvi v preteklosti, ko je žival izgubila svobodo. Četudi si psa človek ni vedno podrejal zaradi koristi, pa mu je še vedno nadrejen.

19 Pes je bil res načrtno vzrejen zaradi namerne selekcije za določene potrebe – reševanje ljudi v gorah, vodenje slepih idr. –, a prav to je tisto, kar želimo izpostaviti kot antropocentrično: vse to je napravil človek zaradi pasje uporabne vrednosti in ne zaradi psa samega ter njegove inherentne vrednosti. Ker je pes pravnoformalno čuteče bitje tudi v Sloveniji (od 5. marca 2020), ni več stvar, ki bi jo lahko prodajali in kupovali. Žal je to le opredelitev, ki ni zavezujoča, ta stvarnopravni zakonik ureja zgolj naslednje: »Njihova funkcija ni

samo in izključno – služiti in izpolnjevati osebne interese lastnika. Predlog odkazuje na uporabo posebnih specialnih pravil, ki urejajo dopusten način ravnanja z živalmi, in obveznosti, ki jih imamo ljudje do njih, tako da jim je – kot čutečim živim bitjem zagotovljena njihova dobrobit ter da se človek tudi pri izvrševanju svojih stvarnih pravic vzdrži ravnanj, ki živalim povzročajo nerazumno nepotrebno trpljenje« (Spletni vir 10). Za lastnika psa se samo razširi odgovornost, ne pa tudi odpravi status psa kot lastnine.

Golobica na okenski polici. Foto: Marjetka Golež Kaučič, 15. 5. 2020.

pa z dejanji. O močni povezanosti med raziskovalcem in živalmi, ki so definirane kot osebe, prijatelji ali člani družine, obsežno pišejo Alan Beck in Arron Katcher (1983: 39–59), Victoria Voith (1983), Ann Cain (1985) in Jean Veevers 1985. Tudi Sanders je doživel velike emocionalne travme ob avtoetnografskih raziskavah psov oziroma sebe samega ob skupnem bivanju z njimi, še posebej takrat, ko mu je umrl pes (Arluke in Sanders 1996: 30). Zato je ta metoda močno povezana s čustvi, hudimi doživetji, pa še s stalnimi konfliktnimi situacijami z ljudmi, ko gre za živali, ki jih ne razumejo kot osebe, temveč kot odvrtna bitja, kar je bila pogosta oznaka za golobe (Jerolmack 2008; Blechman 2013; Boyle idr. 2019). To smo doživeli tudi sami v naši raziskavi v Ljubljani. Z opazovanjem in samoetnografijo pa spremljamo tudi odnos do psa, ki je v urbanem okolju mnogo bolj zaželen žival, kot je golob. Na oba, tako psičko kot družinskega člana kot tudi na golobico, ki je prihajala na okensko polico, smo bili zelo čustveno navezani (s tem mislimo le na človekovo čustveno navezavo, čeprav raziskave kognitivnih etologov, npr. Griffina (2001), dokazujejo, da tudi živali izražajo čustva). Oba sta bila posameznika, a tudi jate golobov, ki so se zbrale na dvorišču, so bile za nas skupnost posameznikov in ne horda »smetiščnih« živali. Ko uporabljamo etnografsko terensko metodo, je zelo verjetno, da nismo samo mi

v središču raziskave, tudi živali lahko pokažejo reakcije in aktivno sodelujejo v njej.²⁰

Prav tako se raziskovalci soočajo s težko odločitvijo, ali, kdaj in kako naj posredujejo. Avtoetnograf ne more kar prenehati z delovanjem, če pa že, je to čustveno izjemno težko. Ko zaradi zunanjih vzrokov zapusti žival, pa najsibo to golob, ki ga ne sme več hraniti, ali ga zaradi smrti zapusti pes, se raziskava konča, a ne po volji raziskovalca (več gl. Arluke in Sanders 1996: 29–30). Odnos ljudi do psov je bil v letih, ko je potekalo raziskovanje, kako se ljudje odzivajo na golobe, večinoma pozitiven. Še posebno intenzivno je bilo čustveno doživljanje v letu 2019, ko je naša psička umrla, in take eksplozije čustev žalosti pravzaprav človek težko prenese.²¹ Enako se je zgodilo, ko se je manjša skupnost stanovalcev mikrokozmosa v Ljubljani med zaprtjem zaradi epidemije koronavirusa odločila za neposreden napad na branitelje in hranitelje ptic, tudi golobov, kar je imelo za posledico psihični pritisk, istočasno pa je umrla tudi golobica, ki je od takrat ni bilo več na polico. Ob tem sta se zgodila verbalni upor proti skupini ljudi, ki je razglasila človeka za kriminalno odgovornega zaradi drugačnega prepričanja o pticah v urbanem naselju, in samorefleksija, ki je povzročila neke vrste odtujenost od človeka.

Golob nasproti človeka v Ljubljani

»Samo ne na mojem dvorišču, samo ne pod mojim oknom!«

Od simbola čistosti, beline in miru se je golob v 21. stoletju v očeh večine urbanih prebivalcev, in Ljubljana ni nobena izjema, preobrazil v nekaj brezvrednega, odvečnega umažanega, grdega, invazivnega in nevarnega (Nagy in Johnson II 2013: 1). Tudi v Ljubljani jih ljudje dojemajo kot leteče podgane, ptice odpadkov, so urbani brezdomci, zato jih tudi hranijo (tudi) brezdomci. Golob je postal neprijetna leteča prikazen, ki kar naprej in nenadzorovano iztreblja in onesnažuje človekove stavbe in bivališča. Ptica dobi le ekonomsko vrednost in ko jo izgubi, izgubi tudi vrednost sama po sebi. Človek pa le malokrat uvidi tudi vrednost, ki jo ima vsako živo bitje v ekosistemu. Zato pogled izven antropocentrizma lahko to percepcijo spremeni (Nagy in Johnson II 2013: 4). »Živali kot smeti« ni samo oznaka,

20 Golobica, bila je invalidka s poškodovano nožico, je svojo reakcijo pokazala s tem, da je priletela vsak dan ob isti uri na polico in prinesla vejico; psička je imela izjemno zapleteno osebnost in je reagirala z različnim lajanjem na naša dejanja in ji je bila t. i. poslušnost popolnoma tuja. Nedvomno je bila pasja oseba. A zgodba obeh živalskih življenj v teh letih raziskave oziroma sobivanja je preobsežna za ta članek.

21 Njena smrt kot smrt individuuma razgrinja popolno nemoč človeka. Ta ob življenju z bitjem, ki je bilo središče njegovega življenja, lahko samo ugotavlja, da je tesno povezan z njim prek telesa, čutenja, bolečine – če bi njeno trpljenje lahko vzeli nase, bi ga – ne more pa ji s svojim spoznavnim aparatom slediti v tisti nič, v katerega bo vstopil tudi sam, ko se mu bo izteklo življenje.

pač pa koncept, ki lahko oblikuje človekov pogled na posamezno vrsto. Oznaka smeti, aplicirana na golobe, je antropocentrični koncept, ki spreminja živo bitje v predmet, inherentno umazan in zato nevaren, čeprav golob to vsekakor ni. Mary Douglas meni: »Umazanija po svoji naravi ni nevarna, dokler ne postane onesnaženje, nevarna vrsta umazanije« (Douglas 1966: 44–45). Tudi golob ni postal smet zaradi svoje objektivne neprimernosti, nasprotno, za smet smo ga naredili ljudje. Golobi v Ljubljani živijo in ljudje so do njih večinoma indiferentni; ko stopajo po mestnih ulicah, so zanje nevidni, se zanje ne zmenijo. Če pa se pojavijo na njihovih okenskih policah ali pod njihovim oknom, se vse spremeni. Zato smo poskusili ugotoviti, ali se je v našem večletnem obdobju srečevanja z golobi in ljudmi kaj spremenilo v odnosu do teh ptic.

Raziskava (brez anket in intervjujev) odnosa ljudi do golobov in golobov do ljudi je potekala v naselju v Ljubljani, večinoma v okolici ene ali več zgradb, kjer je bila interakcija med golobi in ljudmi zaradi hrane in pitnikov največja. Začela se je leta 2012 in končala v obdobju splošne ustavitve življenja zaradi koronavirusa pomladi 2020. V tem obdobju se je z opazovanjem in na podlagi reakcije ljudi na hranjenje ptic (vseh, ne samo golobov) ugotavljalo vsaj tri vrste odnosa do golobov, saj so ljudje reagirali zgolj na golobe in ne na druge ptice. Z avtoetnografijo in opazovanjem smo ugotovili, da je bila stigmatizacija golobov prenesena tudi na tiste, ki so hranili golobe ali bili vsaj empatični do njih in jih niso sovražili.

Do leta 2015 hranjenje ptic, med njimi golobov in drugih prostoživečih živali, ni bilo prepovedano, od leta 2015 pa obstaja odlok, ki prinaša denarne kazni za hranjenje in omogoča prijave na inšpektorat Mestne občine Ljubljana (MOL). Inšpektorat mestne uprave MOL je namreč v *Uradnem listu* št. 57 objavil Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o urejanju in čiščenju občinskih cest in javnih zelenih površin, ki je začel veljati 15. 8. 2015 in v katerem je zapisano: 10. člen odloka določa, da je na občinski cesti prepovedano hraniti živali; v 3. alineji 11. člena odloka pa, da je na javnih zelenih površinah prepovedano hraniti živali, razen ptic in veveric na območju parka Tivoli; predvidena globa za posameznika je 100 evrov (Spletni vir 5). Ker je MOL sprejela ta odlok, je s tem prepovedala tudi obešanje ptičjih hranilnic na drevesa in postavljanje pitnikov, kar je povzročilo, da so nekateri prebivalci s posebnimi opozorili in nato žolčno gonjo dosegli, da so golobe izrinjali iz mestnih okolišev, hranitelji in branitelji pa niso bili samo stigmatizirani, pač pa tudi zakonsko preganjani – prav med koronakrizo.

A MOL je imela v preteklosti zelo uspešen projekt, imenovan *Mestni golob*, ki ga je izvajal Inštitut za higieno okolja in živali z etologijo Veterinarske fakultete v Ljubljani. Leta 2012 so v Ljubljani namestili golobnjake in hranili golobe zaradi odvzema njihovih jajc in nadomeščanja z umetnimi, skrbeli so za higieno golobnjakov in okolico, s tem pa so

Opušteni golobnjak v Ljubljani. Foto Marjetka Golež Kaučič, 21. 9. 2020.

nadzorovali še stanje golobov, opravljali zdravstvene raziskave ipd.²² Izvajalec projekta Štefan Pintarič je novinarki Tini Lešničar povedal, da se projekt od leta 2015 ne izvaja več, saj je občina enostransko prekinila sodelovanje oziroma sofinanciranje že z letom 2014 (čeprav je bil v občinskem proračunu zanj predviden denar). Prav tako je projekt pomagal sooblikovati bolj pozitiven odnos do živali, s katerimi si delimo življenjsko okolje (Spletni vir 6). Na Nacionalnem inštitutu za veterino so takrat ugotovili, da je populacija golobov v Ljubljani zdrava, zato mit o prenašalcih bolezni ne drži. Ko je bilo leta 2015 projekta z golobnjaki konec, se je začela gonja proti golobom kot »vojna« proti naravi, s stigmatizacijo tistih, ki jim zanje ni vseeno. Zato je bila vložena tudi pobuda (peticija), da bi projekt ponovno zaživel in da bi golobnjake postavili na travnike v okolici naselij, tako da se golobi ne bi zadrževali na stavbah in jih onesnaževali z iztrebki (Spletni vir 7).²³

22 Jajca so se pobirala vsak drugi dan, preden je prišlo do razvoja zarodka. Puščalo se je določeno število jajc, da se je ohranjal naravni nagon golobjih parov, s čimer se ni poseglo v reproduktivne navade golobov, okolja in živali.

23 Morda bi se lahko ustanovila posebna Komisija za vprašanje urbanih živali (ne samo golobov, tudi nutrij, galebov, ježev, vran in drugih), ki bi vodila politiko njihove zaščite in sobivanja z ljudmi, nadzirala njihove populacije, spremljala njihovo gibanje in v zimskih mesecih poskrbela za hrano in bivališča, ki ne bi motila ljudi v njihovih last-

V samoopazovanju in opazovanju smo ugotovili, da je bilo hranjenje ptic sprejemljivo, dokler golobi niso v večjih jatah prihajali tudi pod ptičje krmilnice in posedali na strehah individualnih hiš in stanovanjskih blokov ter povzročali nesnago, kar je povzročilo hude konflikte in nezadovoljstva. Uporabljena sta bila metafora »leteče podgane« in mit o nevarnosti za zdravje ljudi. Premiki hranilnih postojank za ptice so vzbudili nezadovoljstvo dela prebivalcev, drugim je bilo vseeno, tretji pa so to tiho občudovali in v to privolili. Pitniki so bili ukradeni, odvrženi, odstranjeni, izzvali so komentarje, da so to smeti; kognitivni prenos tega pogleda na golobe ni izostal. Četudi so hranitelji hranili ptice s semeni in s tem poskrbeli, da so bili tudi golobi deležni pravilne prehrane in ne ostankov – kot je pogosto tam, kjer ni drugega – in s tem omogočili, da je bila golobja populacija zdrava, pa je prevladalo mnenje, da so golobi smetiščne živali, ki v urbanem okolju nimajo kaj iskati. Tako kot brezdomce naj bi jih pregnali, vseeno, kam in kako, »samo da ne bodo pod mojim oknom, na moji polici, na žlebu, pod mojo streho«. Od tega mnenja ni bilo več daleč do organizirane gonje proti drugače mislečemu, ki se ne udinja zanj nesprejemljivim družbenim normam ali urbanim politikam in se mu zdi sprejeti odlok še ena od tistih diskriminacijskih odločitev, ki so mnogo bolj politično kot resnično potrebne.²⁴ Kognitivni prenos resentimenta iz živali na človeka, ko z eno samo potezo prizadeneš dva udarca, je pogost pri ljudeh pri ljudeh, ki dobijo oblast, o čemer je pisala že Hanna Arendt (1970). Raziskava je pokazala razmerje človeka do živali, ki naj bi po prepričanju družbenih skupin, ki so si zamislile sterilno urbano okolje brez motečih naravnih prvin, ne sodile v urbano okolje. Pokazala pa je tudi odnos do ljudi oziroma stigmatizacijo tistih, ki menijo, da je vdor človeka v naravo tisti, ki je povzročil, da se je odnos do ptic popolnoma spremenil, in ki ne pristanejo na njihovo izločitev, še več, do tistih, ki menijo, da so živali osebe in imajo enake pravice kot ljudje. Kritičnoanimalistični pogled na ta problem dokazuje, da gre tudi za strukturni sociološki in antropološki problem, ki pokaže na latentno agresijo in neobčutljivost določenih skupin prebivalstva. Ker nismo izvajali anket ali intervjujev, sklepamo le na podlagi opazovanja, da večina prebivalcev te večstanovske zgradbe in nekaj okoliških hiš (60 ljudi) ni naklonjenih golobom zaradi njihovih iztrebkov, manjšina pa je bodisi indiferentna bodisi nima nič proti ali so jim golobi celo všeč.

Iz tega opazovanja in samoudeležbe v raziskavi lahko ugotovimo naslednje: človek s klasifikacijo in konceptualizacijo epiteta ali metafore »leteče podgane«, znane za golobe kot ptičje brezdomce, ki so zdrsnili v simbole človeških strahov in frustracij, uveljavlja svojo dominantno in speciesistično pozicijo do živali, ki postanejo predmeti in ne čuteča bitja.

Pes nasproti človeka v Ljubljani

Če je diskriminacija golobov v Ljubljani očitna in obsežna, pa je mestna oblast mnogo bolj naklonjena psom in njihovim skrbnikom.²⁵ Da bi pokazali izrazito primerjalno razliko med golobi in psi v mestu, smo med skrbniki psov in meščani, ki nimajo psa, v že prej omenjeni soseski poskušali ugotavljati tudi odnos človeka do psa. Zaradi našega »lastnega« psa je bila socialna komunikacija med skrbniki, psi in ljudmi brez njih neposredna in jasna.

Komunikacija in srečevanje s skrbniki sta razkrila izmenjavanje izkušenj, personifikacijo psa, govor v njegovem imenu, razkrivanje lastnosti psa, emotivne in afektivne razsežnosti psov in skrbnikov ter reakcije na pasje vedenje. Vse to nenehno, večletno srečevanje je pokazalo, da je večina skrbnikov in drugih ljudi naklonjenih psom v urbanem okolju, večina jih ima za družinske člane, zanje izjemno skrbi in se čuti odgovorne. Ne vidi jih kot lastnino, kljub temu, da so, in se ne sprašuje o tem, ali je prav, da se vzreja nova in nova pasemska pasja bitja, čeprav je prav v tej soseski ogromno posvojenih psov.

V obdobju raziskave je bilo srečevanje s skrbniki psov in tudi drugimi ljudmi izjemno pozitivno. Večinoma so ljudje izražali veliko naklonjenost človeško-živalskemu paru, kjer je povodec povezoval dve bitji v dvovrstno skupnost. Redke so bile negativne pripombe o t. i. »točkovnem onesnaževanju« psov, iztrebkih ali lajanju, ali pa indiferentnost in celo strah pred psom. Srečevanje med skrbniki ni bila samo izmenjava izkušenj, ni bil samo govor za psa in v njegovem imenu, bila so srečevanja, ki so krepila socialno mreženje med ljudmi in psi v obojestransko korist. Psi so lahko imeli lastno pasjo komunikacijo, ki jim je omogočala, da so bili to, kar so – psi. Urbani psi soseske v Ljubljani so večinoma ljubljani, zanje je izjemno lepo poskrbljeno, so družinski člani in družabniki. Tudi smrt psa vzpostavi posebno sočutje med skrbniki in razumevanje za globoko žalost ob izgubi.

Rezultati opazovanja drugih in samoopazovanja v osmih letih so pokazali, da je večina ljudi te soseske pravzaprav naklonjenih psom v urbanem okolju, seveda pod pogojem, da so socializirani in lepo vzgojeni, manjšina ljudi pa je bodisi indiferentnih ali sovražnih. Na to razdelitev, ki je popolnoma nasprotna rezultatom opazovanja odnosov ljudi do golobov, vpliva družbeni konsenz, naklonjenost ti-

nih bivališčih. Organizirala bi izobraževanja o pticah, informirala ljudi o njihovih posebnostih in vrednostih, ne samo za človeka in okolje, temveč tudi o tem, da imajo kot posamezniki svoje značilnosti in pravice, predvsem pa bi organizirala izobraževanje otrok *in situ*, z izdelovanjem krmilnic in gnezdilnic tudi v urbanih parkovnih območjih in zelenih delih sosesk (prim. Spletni vir 8).

24 Tudi avdienta pri županu ni pomagala. Odločno je branil odlok in se kljub pojasnjevanju raziskav in trditev o inherentni vrednosti živali ni pustil prepričati. Edina bitja, ki jih je odločno branil, so bila drevesa.

25 Ljubljana je prejela naziv psom prijazno mesto 2017 (Spletni vir 9).

stemu, ki nam je bolj podoben kot golobi ter je na estetski in higijenski vrednostni lestvici hierarhično višje.

Sklep

Družbeno sprejemljivo je imeti psa, družbeno nesprejemljivo pa je hraniti in imeti empatičen odnos do golobov. Družbena konstrukcija sprejemljivega ali nesprejemljivega vpliva na ravnanje večine ljudi, ki je lahko pozitivno ali negativno. Vsaka razlika ali odklon od družbeno sprejete povzroča večinsko negativizacijo in izločanje posameznika iz skupnosti.

Z drugačnim pogledom na živali, kot je običajen, smo skušali vplivati na bralca, da zamenja svoj antropocentrični pogled na živali z ekocentričnim, da razmisli o realnih življenjih tako golobov kot psov, neodvisno od človekovih družbenih konceptov. Ekološko-etični in kritičnoanimalistični pristop bi prav gotovo omogočila, da bi vse prostoživeče živali sprejeli kot pomembne prebivalce mestnih sosesk in razumeli, da imajo prav zaradi uničevanja njihovega naravnega okolja pravico nastanitve in življenja tudi v urbanih območjih. Sprememba pogleda na »smetiščne živali« bi nam omogočila, da se znebimo stereotipov, ki so ukoreninjeni v človekovi kulturi. Ko uporabimo kompleksnost pogleda in pozabimo na predsodke, ko *vidimo*, spremenimo percepcijo, ko *spoznamo*, spremenimo vedenje do golobov. Kaj pa lastninske živali, kot so psi? Po mojem mnenju bi morali posvojiti pse, ki nimajo doma, nato pa zaustaviti »proizvodnjo« pasemskih psov, ki omogoča le dobiček. Kadar pse razumemo kot predmete, ki imajo svojo ceno, to prispeva k zavržbi čutečih pasjih bitij, ki se jih lastniki bodisi naveličajo bodisi jih ne potrebujejo več, ker niso več sposobni opravljati vloge, ki jim jo določa človek. Tako golobi kot psi bi morali imeti resnične vrednosti kot bitja z lastnimi interesi, brez metaforičnih konotacij, ki jih razosebljajo. Zato je poleg spremembe v percepciji njihovega moralnega in resničnega statusa potrebna tudi politična in zakonska sprememba.

Človek nima problema z živalmi, živali imajo problem s človekom. Potrebno je razsredičenje človeka in odprava binarnosti, kot so narava/kultura, človek/žival, koristno/škodljivo, ter prestop iz demonizacije narave v nespeceistični svet, v katerem ne bo dominacije ene vrste nad drugimi, temveč bo vladala raznovrstna demokracija ali večvrstno sodelovanje in sobivanje. Vrsta še ni razlog za posploševanje. Vedno je treba gledati posameznika neke vrste in izhajati iz tega. Ne moremo sklepati iz posploševanja vedenja in življenja neke vrste, da so vsi enaki, imajo enaka čustva, mišljenje, vedenje. Zato je dešifriranje komunikacijskih prvin v individuumu neke živalske vrste, ki ne komunicira verbalno, pač pa z drugimi semiotičnimi znaki, priložnost in možnost, da začnemo razumevati vsaj tisti živalski svet, ki je z nami vsak dan. To pa je prav gotovo pes v družini in golob zunaj na naših okenskih policah ali dvoriščih.

Poleg akademske razprave in analize situacije, v kateri človek razume psa kot svojega bližnjega, goloba pa kot daljnega – gre torej za medvrstni kot tudi znotrajvrstni konflikt in diskriminacijo glede na vrsto – je nujno potrebno tudi aktivno delovati za dosego in uveljavljanje intrinzične vrednosti živali v novi ekološko-ontološki paradigmi, tako za psa kot za goloba. Psa osvoboditi dominacije s prenehanjem vzreje pasem in prodajo ter z uveljavitvijo zgolj skrbniškega odnosa do njih, goloba pa osvoboditi odtujevanja in izrinjanja. Uveljaviti je treba tudi koncept »živalski in ontološki obrat«, kjer vse živali postanejo enakovredni moralni akterji – osebe, ki se jim upoštevajo njihovi lastni interesi in cilji v medvrstni skupnosti.

Zahvala

Prispevek je bil pripravljen v okviru raziskovalnega programa *Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture* (P6-0111), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna, in delno v okviru hrvaškega projekta *Kulturna animalistika: interdisciplinarna polazišta i tradicijske prakse* (IP-2019-04-5621), ki ga financira Hrvatska zaklada za znanost.

Viri in literatura

- ADELL-BATH, Margit, Ann Charlotte Krook, Gunnel Sandquist in Kerstin Shantz: *Do We Need Dogs? A Study of Dogs' Social Significance to Man*. Gothenburg: University of Gothenburg Press, 1979.
- ALLEN, Barbara: *Pigeon*. London: Reaktion Books, 2009.
- ARENDT, Hanna: *Macht in Gewalt*. München: Piper Verlag, 1970.
- ARLUKE, Arnold in Clinton R. Sanders: *Regarding Animals*. Philadelphia: Temple University Press, 1996.
- BATT, Sarah: Human Attitudes Towards Animals in Relation to Species Similarity to Humans: A Multivariate Approach. *Bioscience Horizons* 2/2, 2009, 180–190.
- BECK Alan in Arron Katcher: *Between Pets and People*. New York: Putnam, 1983.
- BELK, Russel: Possessions and the Extended Self. *Journal of Consumer Research* 15/2, 1988, 139–168.
- BEST, Steven: *The Politics of Total Liberation. Revolution for the 21st Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- BIRKE, Lynda: Who – or What – are the Rats (and Mice) in the Laboratory. *Society and Animals* 11/3, 2003, 207–24.
- BLECHMAN, Andrew D.: *Pigeons: The Fascinating Saga of the World's Most Revered and Reviled Bird*. New York: Grove, 2006.
- BLECHMAN, Andrew D.: Flying Rats. V: Kelsi Nagy in Philip David Johnson II (ur.), *Trash Animals. How We Live with Nature's Filthy, Feral, Invasive and Unwanted Species*. Minneapolis in London: University of Minnesota Press, 2013, 221–242.
- BOGDAN, Robert in Steven Taylor: Relationships with Severely Disabled People: The Social Construction of Humanness. *Social Problems* 36/2, 1989, 135–148.

- BOLEN, Eric G. in William L. Robinson: *Wildlife Ecology and Management*. Upper Saddle River: Pearson Education, 2003.
- BOYLE, Callie, Stella Capoccia, Ted Darnell in Julie Hart: Flying Icon: The Urban Pigeons and the Human/Animal Relationship in Butte, Montana. *Journal for Critical Animal Studies* 16/4, 2019, 3–27.
- CAIN, Ann: Pets as Family Members. V: Marvin Sussman (ur.), *Pets and the Family*. New York: Haworth, 1985, 5–10.
- CAPOCCIA, Stella, Callie Boyle in Ted Darnell: *Urban Pigeon Report: Assessment of Habitat and Population. Report to the Butte-Silver Bow County*. Butte-Silver Bow County: Department of Health and Human Services, 2014.
- CARAS, Roger A.: *A Perfect Harmony: The Intertwining Lives of Animals and Humans Throughout History*. New York: Simon and Schuster, 1997.
- CASIDY, Rebecca: Introduction: Domestication Reconsidered. V: Rebecca Cassidy in Molly Mullin (ur.), *Where the Wild Things Are Now: Domestication Reconsidered*. Oxford, New York: Berg, 2007, 1–26.
- CASSIDY, Rebecca in Molly Mullin (ur.): *Where the Wild Things Are Now: Domestication Reconsidered*. Oxford in New York: Berg, 2007.
- CHEVALIER, Jean in Alain Gheebrant: *Slovar simbolov. Miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- CHANG, Heewan: *Autoethnography as Method*. London in New York: Routledge, 2008.
- DENZIN, Norman: *Interpretative Interactionism*. Newbury Park: Sage Publication, 1989.
- DESCOLA, Philippe. *Onstran narave in kulture*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2019.
- DETELA, Jure: *Orfični dokumenti I*. Koper: Hyperion, 2011.
- DETELA, Jure: *Zbrane pesmi*. Ljubljana: Beletrina, 2018.
- DOUGLAS, Mary: *Purity and Danger*. New York: Routledge, 1966.
- DUNAYER, Joan: *Specizam. Diskriminacija na osnovi vrste*. Zagreb in Čakovec: Institut za etnologiju i folkloristiku in Dvostruka duga, 2009.
- DUNN, Robert R., Michael C. Gavin, Monica C. Sanchez in Jennifer N. Solomon: The Pigeon Paradox: Dependence of Global Conservation on Urban Nature. *Conservation Biology* 20/6, 2006, 1814–1816.
- DUNEIER, Mitchell: *Sidewalk*. New York: Farrar, Straus in Giroux, 1999.
- ELLIS, Carolyn: Sociological Introspection and Emotional Experience. *Symbolic Interaction* 14/1, 1991, 23–50.
- ELLIS, Carolyn: Telling Secrets, Revealing Lives. Relational Ethics in Research with Intimate Others. *Qualitative Inquiry* 13/1, 2007, 3–29.
- ESCOBAR, Maria Paula: The Power of (Dis)Placement: Pigeons and Urban Regeneration in Trafalgar Square. *Cultural Geographies* 21/3, 2014, 363–387.
- FRANCIONE, Gary L.: *Introduction to Animal Rights: Your Child or the Dog?* Philadelphia: Temple University Press, 2000.
- FRANCIONE, Gary L.: *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press, 2008.
- FRANCIONE, Gary in Anna E. Charlton: *Animal Rights: The Abolitionist Approach*. [b. n. k.]: Exempla Press, 2015.
- FUDGE, Erica: At the Heart of the Home: An Animal Reading of Mikhail Bulgakov's The Heart of a Dog. *Humanimalia: a journal of human/animal interface studies* 1/1, 2009, 1–23.
- GERM, Tine: *Simbolika živali*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- GEORGE Amber E.: Introduction: Unfair Implicit and Explicit Attitudes Toward Pigeons. *Journal for Critical Animal Studies* 16/4, 2019, 1–2.
- GNI O: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Rokopisna zbirka Odbora za nabiranje narodnih pesmi 1904–1913; št. 14070, 1905, 2165.
- GOEDEKE, Theresa: Devils, Angels, or Animals: The Social Construction of Otters in Conflict Over Managment. V: Ann Herda-Rapp in Theresa L. Goedeke (ur.), *Mad About Wildlife*. Boston: Brill, 2005, 25–50.
- GOFFMAN, Erving: *Relations in Public*. New York: Basic Books, 1971.
- GOFFMAN, Erving: *Interaction Ritual*. New York: Pantheon, 1982.
- GOLEŽ KAUČIČ, Marjetka: Thematisation of Nonhuman Subjectivity in Folklore, Philosophical, and Literary Texts. *Cosmos* 27, 2011, 121–154.
- GOLEŽ KAUČIČ, Marjetka: »Čovjek je najgora zvijer«: životinjski svijet u slovenskom usmenom pjesništvu i suvremenoj slovenskoj poeziji. V: Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš (ur.), *Književna životinja. Dio 2, Kulturni bestijarij*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku, 2012, 957–993.
- GOLEŽ KAUČIČ, Marjetka: »A Bunny is a Beautiful Thing« or Animals as Machines (!?): The Perception of the Animal World in Slovenian Folk Songs. *Traditiones* 42/1, 2013, 71–88.
- GOLEŽ KAUČIČ, Marjetka: Pes v filmu: od resničnosti v fikcijo. *Traditiones* 47/2, 2018, 119–132.
- GRIFFIN, Donald: *Animal Minds. Beyond Cognition to Consciousness*. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- GRIFFITS, Huw, Ingrid Poulter in David Sibley: Feral Cats in the City. V: Chris Philo in Chris Wilbert (ur.), *Animal Spaces, Beastly Places*. New York: Routledge, 2000, 56–70.
- HAAG-WACKERNAGEL, Daniel: Regulation of the Street Pigeon in Basel. *Wildlife Society Bulletin* 23/2, 1995, 256–260.
- HAAG-WACKERNAGEL, Daniel in Holger MOCH: Health Hazards Posed by Feral Pigeons. *Journal of Infection* 48/4, 2004, 307–313.

- HAAG-WACKERNAGEL, Daniel in Ila GEIGENFEIND: Protecting Buildings Against Feral Pigeons. *European Journal of Wildlife Research* 54/4, 2008, 715–721.
- HALL, James: *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*. Zagreb: August Cesarec, 1991.
- HAYANO, David: Auto-ethnography: Paradigms, Problems, and Prospects. *Human organization* 38/1, 1979, 99–104.
- HARAWAY, Donna: *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008.
- HERZOG, Hal: *Some We Love, Some We Hate, Some We Eat: Why It's So Hard to Think Straight about Animals*. New York: Harper Collins, 2010.
- HOLT, Nicholas L.: Representation, Legitimation and Autoethnography: An Autoethnographic Writing Story. *International Journal at Qualitative Methods* 2/1, 2003, 18–28.
- HOROWITZ, Aleksandra: Canis familiaris: Companion and Captive. V: Lori Gruen (ur.), *The Ethics of Captivity*. New York: Oxford University Press, 2014.
- HRVATIN, Klara: Golobje pisčali iz Skuškovce zbirke Slovenskega etnografskega muzeja. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 60/1, 2020, 42–55.
- INGOLD, Tim (ur.): *What is an Animal?*. London in New York: Routledge, 1994.
- JEROLMACK, Colin: How Pigeons Became Rats: The Cultural-Spatial Logic of Problem Animals. *Social Problems* 55/1, 2008, 72–94.
- JEROLMACK, Colin: *The Global Pigeon: A Comparative Ethnography of Human-Animal Relations in Urban Communities*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.
- KATCHER, Aaron, Erika Friedmann, Alan Beck in James Lynch: Looking, Talking, and Blood Pressure: The Physiological Consequences of Interaction with the Living Environment. V: Aaron Katcher in Alan Beck (ur.), *New Perspectives on Our Lives With Companion Animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983, 351–62.
- KANT, Immanuel: *Um i sloboda*. Beograd: Mladost, 1974.
- KEBER, Janez: *Živali v prispodobah 1*. Celje: Mohorjeva družba, 1996.
- KELLERT, Stephen R.: *The Value of Life*. Washington, DC: Island Press, 1996.
- KENNEDY, Greg: *An Ontology of Trash: The Disposable and Its Problematic Nature*. Albany: State University of New York Press, 2007.
- KOHN, Eduardo. How Dogs Dream: Amazonian Natures and the Politics of Transspecies Engagement. *American Ethnologist* 34/1, 2007, 3–24.
- KOPNINA, Helen: *Anthropology of Environmental Education*. Hauppauge, New York: Nova Science, 2012.
- KOVAČIČ, Tanja: Lik psa v zbirki Glasovi – mitološki pes. *Studia Mythologica Slavica* 16, 2013, 199–211.
- KROPEJ TELBAN, Monika: *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic. Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.
- KUMER, Zmaga, Marjetka Golež Kaučič idr. (ur.): *Slovenske ljudske pesmi I–V*. Slovenska matica in Založba ZRC, ZRC SAZU, 1970–2007.
- LATOUR, Bruno: *Politics of Nature: How to Bring the Science into Democracy*. Ambridge in London: Harvard University Press, 2005.
- LINDAHL, EvaMarie: Dear General John J. Pershing. V: Erika Andersson Cederholm, Amelie Björck, Kristina Jennbert in Ann-Sofie Lönngren (ur.), *Exploring the Animal Turn. Human-animal Relations in Science, Society and Culture*. Lund: Pufendorf institutet, 2014, 89–93.
- LYNCH, Michael E.: Sacrifice and the Transformation of the Animal Body into a Scientific Object: Laboratory Culture and the Ritual Practice in the Neurosciences. *Social Studies of Science* 18/2, 1988, 265–289.
- MALAMUD, Randy: Foreword. V: Kelsi Nagy in Philip David Johnson II (ur.), *Trash Animals. How We Live with Nature's Filthy, Feral, Invasive and Unwanted Species*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2013, ix–xiii.
- MULLIN, Molly: Animals and Anthropology. *Society and Animals* 10/4, 2002, 387–393.
- NAGY, Kelsi in Philip David Johnson II (ur.): *Trash Animals. How We Live with Nature's Filthy, Feral, Invasive and Unwanted Species*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2013.
- PHILO, Chris: Animals, Geography, and the City: Notes on Inclusions and Exclusions. *Environment and Planning D: Society and Space* 13/6, 1995, 655–681.
- PHILO, Chris in Chris Wilbert: *Animal Spaces, Beastly Places. New Geographies of Human-Animal Relations*. London: Routledge, 2000.
- QUAMMEN, David: The Face of a Spider. V: *Flight of the Iguana: A Sidelong View of Science and Nature*. New York: Touchstone, 1988, 7–8.
- RYDER, Richard D.: Speciesism. V: Marc Bekoff (ur.), *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*. Santa Barbara, Denver in Oxford: Greenwood Press, 2010.
- SANDERS, Clinton R.: *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*. Philadelphia: Temple University Press, 1989.
- SANDERS, Clinton R.: The Animal ,Other': Self Definition, Social Identity and Companion Animals. V: Marvin E. Goldberg, Gerald Gorn in Richard W. Pollay (ur.), *NA – Advances in Consumer Research*, Vol. 17. Provo: Association for Consumer Research, 1990, 662–668.
- SANDERS, Clinton R. in Arnold ARLUKE: Speaking for Dogs. V: Linda Kalof in Amy Fitzgerald (ur.). *The Animals Reader: The Essential Classic and Contemporary Writings*. Oxford in New York: Berg, 2007, 63–71.
- SANDY-WINSCH, Godfrey: *Animal Law*. London: Shaw and Sons, 1978.
- SHAPIRO, Kenneth: The Death of the Animal: Ontological Vulnerability. *Between the Species* 5/4, 1989, 183–193.
- SIMMONS, Laurence in Philip Armstrong (ur.): *Knowing Animals*. Leiden in Boston: Brill, 2007.
- Spletni vir 1: VRBNJAK, Helena: Golobica Marjana Slovincu

prinesla 270 tisoč evrov nagrade. *Siol.net*, 4. 2. 2020; <https://siol.net/novice/slovenija/golobica-marjana-slovincu-prinesla-270-ti-soc-evrov-nagrade-video-517929>, 15. 3. 2020.

Spletni vir 2: Živalski mrtvaški ples; <https://fototekamnz.com/2015/04/07/zivalski-mrtvaski-ples-zivali-1914-1918/>, 14. 9. 2020.

Spletni vir 3: HARRISON, Joan: Pigeon Apartheid/Homeless Apartheid; <http://www.criticalanimalstudies.org/joan-harrison/>, 22. 4. 2020.

Spletni vir 4: FRANCIONE, Gary L. in Anna E. Charlton: The Case Against Pets. *AEON Magazine*, 8. 9. 2016; <https://aeon.co/essays/why-keeping-a-pet-is-fundamentally-unethical>, 14. 9. 2020.

Spletni vir 5: Odlok o urejanju cest in zelenih površin; <https://www.ljubljana.si/assets/Uploads/2Odlok-urej-in-cest-in-zel-povrsin-dopolnitev-macke-npb.pdf>, 12. 3. 2020.

Spletni vir 6: Globa zaradi krmljenja goloba. *Delo*, 3. 9. 2015; <https://www.delo.si/novice/ljubljana/globa-zaradi-krmljenja-goloba.html>, 16. 4. 2020.

Spletni vir 7: Peticija za preklic odloka o hranjenju živali; https://www.peticija.online/peticija_za_preklic_odloka_o_preporodi_hranjenja_ivali_v_ljubljani, 15. 3. 2020.

Spletni vir 8: SOROKIN, Veronika: Mestni golobi – sožitje ali disharmonija. *Ljubljana*, 13. 12. 2019; <https://www.ljubljana.si/sl/mestna-obcina/glasilo-ljubljana/mestni-golobi-sozitie-ali-disharmonija/>, 16. 8. 2020.

Spletni vir 9: Ljubljana, psom prijazno mesto 2017; <https://www.ljubljana.si/sl/aktualno/ljubljana-psom-najbolj-prijazno-mesto-2017/>, 13. 8. 2020.

Spletni vir 10: Živali so opredeljene kot čuteča živa bitja in ne več kot stvari. *Gov.si*, 5. 3. 2020; <https://www.gov.si/novice/2020-03-05-zivali-so-opredeljene-kot-cuteca-ziva-bitja-in-ne-vec-kot-stvari/>, 5. 10. 2020.

STEINER, Gary: *Animals and the Moral Community: Mental Life, Moral Status, and Kinship*. New York: Columbia University Press, 2008.

STERBA, Jim: *Nature Wars: The Incredible Story of How Wildlife Comebacks Turned Backyards into Battlefields*. New York: Random House, 2012.

SZASZ, Kathleen: *Pet Cult of the Western World*, London: Hutchinson, 1968.

ŠTREKELJ, Karel: *Slovenske narodne pesmi II*. Ljubljana: Slovenska matica, 1900–1903.

TELBAN, Borut. Ontološki obrat v antropologiji deset let po izbruhu. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 57/3–4, 2017, 7–11.

TUAN, Yi-Fu: Animal Pets: Cruelty and Affection. V: Linda Kalof in Amy Fitzgerald (ur.), *The Animals Reader. The Essential Classic and Contemporary Writings*. Oxford in New York: Berg, 2007, 141–153.

URBANIK, Julie: *Placing Animals: An Introduction to the Geography of Human-Animal Relations*. Lanham: Rowman and Littlefield, 2012.

VEEVERS, Jean: The Social Meaning of Pets: Alternative Roles for Companion Animals. V: Marvin Sussman (ur.), *Pets and the Family*. New York: Haworth, 1985, 11–30.

VIČAR, Branka: Moralna vrednost živali v diskurzu biotske raznovrstnosti. V: Simona Kranjc (ur.), *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011, 509–514.

VIČAR, Branislava: »Si kdaj videl svobodnega konja?«: Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja. V: Aleksander Bjelčevič (ur.), *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuji jezik, 2013, 35–45.

VISKOVIĆ, Nikola: *Životinja i čovjek*. Split: Književni krug, 1996.

VOITH, Victoria: Animal Behavior Problems: An Overview. V: Aaron Katcher in Alan Beck (ur.), *New Perspectives on Our Lives with Companion Animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983, 181–187.

WALCOTT, Charles: Pigeon Homing: Observations, Experiments and Confusions. *Journal of Experimental Biology* 199/1, 1996, 21–27.

WENDT, Lloyd M.: *Dogs: A Historical Journey. The Human/Dog Connection Through the Centuries*. New York: Howell Book House, 1996.

WOLCH, Jennifer: Changing Attitudes toward California Cougars. *Society and Animals* 5/2, 1997, 95–116.

WOLCH, Jennifer in Jody EMEL (ur.): *Animal Geographies*. New York: Verso, 1998.

WOODS, Michael: Fantastic Mr. Fox? Representing Animals in the Hunting Debate. V: PHILO, Chris in Chris Wilbert: *Animal Spaces, Beastly Places. New Geographies of Human-Animal Relations*. London: Routledge, 2000, 182–202.

Proprietary and Non-Proprietary Animals in an Urban Environment – Aspects of Domination, Alienation and Speciesism

The article tries to analyse the relationship of man to dogs, which have a seemingly high position in urban human communities, they are, however, still property animals, as well as the relationship to pigeons, which, despite their freedom and human proximity, are not safe from human domination and become a marginalized and persecuted bird species. It focuses on the human-pigeon and human-dog relationships in general in urban environments and specifically in the city of Ljubljana, while exploring a range of concepts that define these relationships and point to the distinct binary or dualism of the Western world. The article first explores the symbolism and history of pigeons and dogs in relation to man and finds that some symbolic dimensions of both animal species are still true, although they have also changed significantly in urban environments, gaining others that construct their new position in the human community. Through various studies of pigeons in cities, the author finds that pigeons eventually came to be seen as 'flying rats' or a 'health hazard', but also dismisses the latter misconception as a dangerous myth. She then compares pigeons in the city to dogs and finds that pigeons are hierarchically low on the scale of the human-animal community, they are, however, free. The canines' position is very high, but due to domestication they are subordinate to humans and by law only their property. Based on the use of the autoethnographic method, the author presents an empirical study of the relationship between pigeons and humans and dogs and humans in the microcosm of a neighbourhood in Ljubljana between 2012 and 2020. As regards the pigeon-human relationship, the research showed the relationship toward unwanted animals, which are not supposed to be part of an urban environment, according to social groups who imagined a sterile urban environment without disturbing natural elements, but also the stigmatization of those who believe that humans' intrusion into nature is what has caused the attitude towards birds to change completely. A survey of the dog-man relationship conducted in the same neighbourhood showed that the dogs in Ljubljana are mostly loved, they are extremely well taken care of, they are family members and companions. The author concludes that in addition to an academic discussion and analysis of the situation in which a person perceives a dog as his or her companion and a pigeon as distant – which is a discrimination based on species – it is necessary to actively work on achieving and enforcing intrinsic values of animals in a new ecological/ontological paradigm, both for dogs and pigeons.

